

Тома от Аквино

СУМА НА ТЕОЛОГИЯТА
Част III

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Цочо Бояджиев, превод, 2012
© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-954-321-970-4

Тома от Аквино

СУМА

НА

ТЕОЛОГИЯТА

част III

Превод от латински
Цочо Бояджиев

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЛОГ	13
Първи въпрос ОТНОСНО УМЕСТНОСТТА НА ВЪПЛЪЩЕНИЕТО	14
Втори въпрос ЗА НАЧИНА НА ЕДИНЕНИЕ НА ВЪПЛЪТНОТО СЛОВО С ОГЛЕД НА САМОТО ЕДИНЕНИЕ	35
Трети въпрос ЗА ЕДИНЕНИЕТО ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ПРИЕМАЩОТО ЛИЦЕ	69
Четвърти въпрос ЗА ЕДИНЕНИЕТО ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ПРИЕТОТО	88
Пети въпрос ЗА ПРИЕМАНЕТО НА ЧАСТИТЕ НА ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА	102
Шести въпрос ЗА РЕДА НА ПРИЕМАНЕТО	114
Седми въпрос ЗА БЛАГОДАТТА НА ХРИСТА КАТО ОТДЕЛЕН ЧОВЕК	128
Осми въпрос ЗА БЛАГОДАТТА НА ХРИСТА КАТО ГЛАВА НА ЦЪРКВАТА	158
Девети въпрос ЗА ЗНАНИЕТО ХРИСТОВО ИЗОБЩО	177
Десети въпрос ЗА БЛАЖЕНОТО ЗНАНИЕ НА ДУШАТА ХРИСТОВА	188

Единадесети въпрос ЗА ВЛОЖЕНОТО ИЛИ ВЛЯТОТО В ДУШАТА НА ХРИСТА ЗНАНИЕ	200
Дванадесети въпрос ЗА ПРИДОБИТОТО ИЛИ ОПИТНОТО ЗНАНИЕ НА ДУШАТА ХРИСТОВА	213
Тринадесети въпрос ЗА СИЛАТА НА ХРИСТОВАТА ДУША.....	222
Четиринадесети въпрос ЗА ТЕЛЕСНИТЕ НЕДЪЗИ, КОИТО ХРИСТОС ПРИЕЛ В ЧОВЕШКАТА СИ ПРИРОДА.....	233
Петнадесети въпрос ЗА ДУШЕВНИТЕ НЕДОСТАТЪЦИ, КОИТО ХРИСТОС Е ПРИЕЛ В ЧОВЕШКАТА СИ ПРИРОДА	243
Шестнадесети въпрос ЗА ПОДОБАВАЩОТО НА ХРИСТА ПО БИТИЕ И СТАВАНЕ.....	267
Седемнадесети въпрос ЗА ЕДИНСТВОТО НА ХРИСТА ПО БИТИЕ	295
Осемнадесети въпрос ЗА ЕДИНСТВОТО НА ХРИСТА ПО ВОЛЯ.....	303
Деветнадесети въпрос ЗА ЕДИНСТВОТО НА ХРИСТОВОТО ДЕЙСТВИЕ.....	319
Двадесети въпрос ЗА ХРИСТОВОТО ПОДЧИНЕНИЕ НА ОТЦА	332
Двадесет и първи въпрос ЗА МОЛИТВАТА ХРИСТОВА	339
Двадесет и втори въпрос ЗА СВЕЩЕНОСЛУЖЕНИЕТО НА ХРИСТА	349
Двадесет и трети въпрос ДАЛИ ПОДОБАВА ХРИСТОС ДА Е ОСИНОВЕН	364
Двадесет и четвърти въпрос ЗА ПРЕДОПРЕДЕЛЕНИЕТО НА ХРИСТА.....	373

Двадесет и пети въпрос ЗА ПОЧИТАНИЕТО НА ХРИСТА.....	382
Двадесет и шести въпрос ЗА ХРИСТА КАТО ПОСРЕДНИК МЕЖДУ БОГА И ЧОВЕЦИТЕ	396
Двадесет и седми въпрос ЗА ОСВЕЩАВАНЕТО НА ПРИСНОБЛАЖЕНАТА ДЕВА	401
Двадесет и осми въпрос ЗА ДЕВСТВОТО НА БОЖИЯТА МАЙКА.....	421
Двадесет и девети въпрос ЗА СГОДНОСТТА НА БОЖИЯТА МАЙКА	435
Тридесети въпрос ЗА БЛАГОВЕЩЕНИЕТО НА ПРИСНОБЛАЖЕНАТА ДЕВА.....	443
Тридесет и първи въпрос ЗА МАТЕРИЯТА, ОТ КОЯТО Е БИЛО ЗАЧЕНАТО ТЯЛОТО НА СПАСИТЕЛЯ	454
Тридесет и втори въпрос ЗА ДЕЙСТВЕНОТО НАЧАЛО ПРИ ЗАЧЕВАНЕТО НА ХРИСТА.....	479
Тридесет и трети въпрос ЗА НАЧИНА И РЕДА НА ЗАЧЕВАНЕ НА ХРИСТА.....	491
Тридесет и четвърти въпрос ЗА СЪВЪРШЕНСТВОТО НА ЗАЧЕНАТИЯ МЛАДЕНЕЦ.....	501
Тридесет и пети въпрос ЗА РАЖДАНЕТО НА ХРИСТА.....	510
Тридесет и шести въпрос ЗА ЯВЛЕНИЕТО НА НОВОРОДЕНИЯ ХРИСТОС	530
Тридесет и седми въпрос ЗА ОБРЯЗВАНЕТО НА ХРИСТА И ЗА ОСТАНАЛИТЕ ЗАКОНОВИ ПРЕДПИСАНИЯ ОТНОСНО ДЕТЕТО ХРИСТОС	553
Тридесет и осми въпрос ЗА ИОАНОВОТО КРЪЩЕНИЕ	564

Тридесет и девети въпрос ЗА КРЪЩЕНИЕТО НА ХРИСТА	578
Четиридесети въпрос ЗА ХРИСТОВИЯ НАЧИН НА ЖИВОТ	598
Четиридесет и първи въпрос ЗА ИЗКУШЕНИЕТО НА ХРИСТА	610
Четиридесет и втори въпрос ЗА ХРИСТОВОТО УЧЕНИЕ	623
Четиридесет и трети въпрос ЗА СТОРЕНИТЕ ОТ ХРИСТА ЧУДЕСА ИЗОБЩО	634
Четиридесет и четвърти въпрос ЗА ОТДЕЛНИТЕ ВИДОВЕ ЧУДЕСА	645
Четиридесет и пети въпрос ЗА ХРИСТОВОТО ПРЕОБРАЖЕНИЕ	662
Четиридесет и шести въпрос ЗА СТРАДАНИЕТО ХРИСТОВО	673
Четиридесет и седми въпрос ОТНОСНО ДЕЙСТВУВАЩАТА ПРИЧИНА ЗА ХРИСТОВОТО СТРАДАНИЕ	708
Четиридесет и осми въпрос ЗА НАЧИНА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ХРИСТОВОТО СТРАДАНИЕ	722
Четиридесет и девети въпрос ЗА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ХРИСТОВОТО СТРАДАНИЕ	735
Петдесети въпрос ЗА СМЪРТТА НА ХРИСТА	750
Петдесет и първи въпрос ЗА ПОГРЕБЕНИЕТО НА ХРИСТА	765
Петдесет и втори въпрос ЗА СПУСКАНЕТО НА ХРИСТА В ПРЕИЗПОДНЯТА	775
Петдесет и трети въпрос ЗА ВЪЗКРЕСЕНИЕТО НА ХРИСТА	795

Петдесет и четвърти въпрос ЗА КАЧЕСТВОТО НА ВЪЗКРЪСНАЛИЯ ХРИСТОС.....	806
Петдесет и пети въпрос ЗА ЯВЯВАНЕТО НА ВЪЗКРЕСЕНИЕТО	818
Петдесет и шести въпрос ЗА ПРИЧИННОСТТА НА ХРИСТОВОТО ВЪЗКРЕСЕНИЕ	837
Петдесет и седми въпрос ЗА ВЪЗНЕСЕНИЕТО НА ХРИСТА.....	844
Петдесет и осми въпрос ЗА СЯДАНЕТО НА ХРИСТОС ОТДЯСНО НА ОТЦА.....	860
Петдесет и девети въпрос ЗА ВЛАСТТА НА ХРИСТА ДА СЪДИ.....	869
Шестдесети въпрос ЩО Е ТАЙНСТВО	885
Шестдесет и първи въпрос ЗА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ТАЙНСТВОТА.....	904
Шестдесет и втори въпрос ЗА ОСНОВНИЯ РЕЗУЛТАТ ОТ ТАЙНСТВОТА, КОЙТО Е БЛАГОДАТТА.....	913
Шестдесет и трети въпрос ЗА ДРУГИЯ РЕЗУЛТАТ ОТ ТАЙНСТВОТА, КОЙТО Е ПЕЧАТЪТ.....	929
Шестдесет и четвърти въпрос ОТНОСНО ПРИЧИНИТЕ ЗА ТАЙНСТВОТА.....	944
Шестдесет и пети въпрос ЗА БРОЯ НА ТАЙНСТВОТА.....	967
Шестдесет и шести въпрос ЗА ТАЙНСТВОТО КРЪЩЕНИЕ	979
Шестдесет и седми въпрос ЗА СЛУЖИТЕЛИТЕ, ЧРЕЗ КОИТО СЕ ПРЕДАВА ТАЙНСТВОТО КРЪЩЕНИЕ	1012

Шестдесет и осми въпрос ЗА ПРИЕМАЩИТЕ КРЪЩЕНИЕТО	1030
Шестдесет и девети въпрос ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ КРЪЩЕНИЕТО	1058
Седемдесети въпрос ЗА ОБРЯЗВАНЕТО	1080
Седемдесет и първи въпрос ЗА КАТЕХИЗМА И ЕКЗОРЦИЗМА	1092
Седемдесет и втори въпрос ЗА ТАЙНСТВОТО МИРОПОМАЗВАНЕ	1101
Седемдесет и трети въпрос ЗА ТАЙНСТВОТО ПРИЧАСТЯВАНЕ	1129
Седемдесет и четвърти въпрос ЗА МАТЕРИЯТА НА ТОВА ТАЙНСТВО	1143
Седемдесет и пети въпрос ЗА ПРЕВРЪЩАНЕТО НА ХЛЯБА И ВИНОТО В ТЯЛОТО И КРЪВТА ХРИСТОВИ	1162
Седемдесет и шести въпрос ЗА НАЧИНА, ПО КОЙТО ХРИСТОС Е В ТОВА ТАЙНСТВО	1187
Седемдесет и седми въпрос ЗА ОСТАВАЩИТЕ ПРИ ТОВА ТАЙНСТВО АКЦИДЕНЦИИ	1207
Седемдесет и осми въпрос ЗА ФОРМУЛАТА НА ТОВА ТАЙНСТВО	1231
Седемдесет и девети въпрос ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ТОВА ТАЙНСТВО	1252
Осемдесети въпрос ЗА УПОТРЕБАТА ИЛИ ПРИЕМАНЕТО НА ТОВА ТАЙНСТВО	1271
Осемдесет и първи въпрос ЗА УПОТРЕБАТА НА ТОВА ТАЙНСТВО ОТ ХРИСТА ПРИ ПЪРВОТО МУ УСТАНОВЯВАНЕ	1309

Осемдесет и втори въпрос ЗА СЛУЖИТЕЛЯ НА ТОВА ТАЙНСТВО	1318
Осемдесет и трети въпрос ЗА ОБРЯДА НА ТОВА ТАЙНСТВО.....	1341
Осемдесет и четвърти въпрос ЗА ПОКАЯНИЕТО КАТО ТАЙНСТВО	1376
Осемдесет и пети въпрос ЗА ПОКАЯНИЕТО КАТО ДОБРОДЕТЕЛ	1404
Осемдесет и шести въпрос ЗА РЕЗУЛТАТА ОТ ПОКАЯНИЕТО С ОГЛЕД ОПРОЩАВАНЕТО НА СМЪРТНИТЕ ГРЕХОВЕ	1420
Осемдесет и седми въпрос ЗА ОПРОЩАВАНЕТО НА ПРОСТИМИТЕ ГРЕХОВЕ.....	1436
Осемдесет и осми въпрос ЗА ВЪЗВРЪЩАНЕТО НА ГРЕХОВЕТЕ, ОПРОСТЕНИ СЛЕД ПОКАЯНИЕ	1445
Осемдесет и девети въпрос ЗА ПРИДОБИВАНЕТО ОТНОВО НА ДОБРОДЕТЕЛИТЕ ЧРЕЗ ПОКАЯНИЕТО.....	1458
Деветдесети въпрос ЗА ЧАСТИТЕ НА ПОКАЯНИЕТО ИЗОБЩО	1474

ПРОЛОГ

Понеже Спасителят наш, Господ Иисус Христос, който според свидетелството на ангела „ще спаси народа Си от греховете му“ (Мат., 1:21), ни е показал в себе си пътя на истината, по който чрез възкресение можем да достигнем блаженството на безсмъртния живот, то след като се спряхме на крайната цел на човешкия живот, както и на добродетелите и пороците, е необходимо – за да завършим теологическото си начинание – да поговорим впоследствие за самия Спасител на всички люде и за предоставените от него на човешкия род благодения.

В тази връзка е редно най-напред да разгледаме самия Спасител; сетне тайнствата му, чрез които постигаме спасението; накрая целта на безсмъртния живот, до която достигахме чрез него, като възкръсваме.

По отношение на първото следва да бъдат разгледани две неща: най-напред самото тайнство на възплъщението, в което Бог станал човек за наше спасение; след това стореното и претърпяното от нашия Спасител, сиреч възплътения Бог.

Първи въпрос ОТНОСНО УМЕСТНОСТТА НА ВЪПЛЪЩЕНИЕТО

Относно първото следва да разгледаме три неща: първо, уместността на самото въплъщение; второ, начина на единение на въплътеното Слово; трето, последиците от това единение.

Във връзка с първото се поставят шест въпроса:

Първо, дали е било уместно Бог да се въплъти.

Второ, дали това е било необходимо за възстановяване на човешкия род.

Трето, дали ако нямаше грях, Бог би се въплътил.

Четвърто, дали той се е въплътил най-вече за снемане на първородния, нежели на действително сторения грях.

Пето, дали е било уместно Бог да се въплъти от началото на света.

Шесто, дали неговото въплъщение е трябвало да бъде отложено за края на света.

Раздел 1

Дали е било уместно Бог да се въплъти¹

Начева се тѣй. Изглежда, че не е било уместно Бог да се въплъти.

1. Наистина, доколкото Бог извечно е самата същност на благодтта, най-добре е той да е такъв, какъвто е бил отвеки. Ала Бог отвеки е бил без каквато и да било плът. Следователно напълно

---

¹ Cf. Sent., III d.1 q.1 a.2; C. Gent., IV 40. 49. 53–55; Comp. theol., 200 sq.

уместно е той да не бъде съединен с плътта. Следователно не е било уместно Бог да се въплъти.

2. Освен това отстоящите безкрайно далеч едно от друго неща не подобава да се съединяват: както неподобаващо би било съединяването, ако някой нарисова картина, на която „върху конски врат се положи глава на човек“.² Но Бог и плътта отстоят безкрайно далеч помежду си: понеже Бог е напълно прост, а плътта е съставна, особено пък човешката. Следователно не е било уместно Бог да се съедини с човешката плът.

3. Освен това тялото отстои от върховния дух толкова далеч, колкото лошотата – от върховната благодат. Ала напълно неподобаващо би било Бог, който е върховната благодат, да приеме лошотата. Следователно не е уместно върховният нетварен дух да приеме тялото.

4. Освен това не подобава надхвърлящото голямото да се съдържа в най-малкото; както и онзи, който се грижи за великото, да се обръща към малозначимото. Но цялата вселена не е в състояние да обхване Бога, който се грижи за целия свят. Следователно „онзи, в сравнение с когото вселената е съвсем малка, не подобава да крие себе си в телцето на плачещо бебе; толкова дълго онзи Управник да не е на престола си и грижата за целия свят да се превърне в такава за едно само тяло“, както пише Волусиан до Августин.³

Противно на това е обаче, дето невидимото у Бога напълно подобава да бъде показвано чрез видимите неща: понеже затова е създаден целият свят, както става ясно от думите на апостола в Посланието до римляните, 1:20: „Онова, що е невидимо у Него, се вижда чрез разглеждане творенията.“ Ала по думите на Дамаскин в началото на трета книга⁴ чрез тайнството на въплъщението „се проявяват едновременно благодатта, мъдростта, справедливостта и силата“, сиреч добродетелността „на Бога: благодатта, понеже не презрял слабостта на собственото си творение; справедливостта, понеже не сторил така, щото друг да надвие тирани и не изтръгнал насила човека от смъртта; мъдростта, понеже намерил най-подобавания път за надмогване на огромните трудности; безкрайната

² Horatius, De arte poet., v. 1 sq.

³ Ep. 135.

⁴ De fide orth., III 1.

сила“, сиреч добродетелност, „понеже няма нищо по-велико от това Бог да стане човек“.

Отговарям с думите, че подобавашо за всяко едно нещо е онова, което съответствува на понятието за собствената му природа: така на човека подобава да разсъждава, доколкото това му е съответно като на разумно по природата си същество. Но самата природа на Бога е благостта: както е видно от реченото от Дионисий в първа глава на „За божествените имена“.⁵ Затова Богу подобава всичко, което има смисъла на добро.

Добро е обаче да предоставиш себе си на другите: както става ясно от думите на Дионисий в четвърта глава на „За божествените имена“.⁶ Затова смисъла на висше благо има това, дето той във висша степен предоставя себе си на творението. Което става най-вече, когато Бог „така свързва себе си с тварната природа, щото от трите, сиреч Словото, душата и плътта, стане една личност“, както отбелязва Августин в тринадесета книга на „За Троицата“.⁷ Затова е подобавало Бог да се въплъти.

И тъй, **на първото възражение** трябва да се отговори, че трайнството на въплъщението не е в това, дето Бог е променил по някакъв начин състоянието, в което е бил отвеки; ами в това, че той се съединил по нов начин с творението или по-скоро него – със себе си. Защото творението, което по самото си понятие е променливо, подобава да не се отнася винаги по един и същ начин. Затова творението, което първо не го е имало, а сетне придобило битие, подобава, след като най-напред не е било съединено с Бога, след това да бъде съединено.

На второто трябва да се отговори, че съединяването с Бога в една личност не е подобавало на човешката плът съобразно направата на собствената ѝ природа: понеже това надхвърля достойнството ѝ. Богу обаче е подобавало, именно поради безкрайното превъзходство на благостта му, да се съедини с нея за спасението на хората.

⁵ De div. nom., I 5.

⁶ Ibid., IV 20.

⁷ De Trinitate, XIII 17.

На третото трябва да се отговори, че всяка друга направа, по която всяка твар се отличава от Създателя, е установена от Божията благод и подредена съобразно нея: защото именно поради благодта си несътвореният, неподвижен и нетелесен Бог е създал подвижните и телесни твари; а по същия начин злото на наказанието е въведено от Божията справедливост за прослава на Бога. А злото на провинението представлява отстъпление от изкуството на божествената премъдрост и от порядъка на божествената благод. Затова е било възможно и уместно Бог да приеме тварната, променлива, телесна и подложена на наказание природа: ала не е било уместно той да приеме злото на провинението.

На четвъртото пък следва да се отвърне, че – както отговаря Августин на посланието на Волусиан⁸ – християнското учение не твърди, щото Бог встъпил в човешката плът по начин, че да изостави или загърби управлението на вселената, или пък да пренесе грижите си изцяло върху едно само немощно телце: така постъпват единствено людетe, неспособни да мислят за нищо друго освен за тялото. Бог е велик не с масата, ами със силата си: поради което и величието на силата му не среща никакви трудности. Та щом преходното човешко слово бива чуто едновременно от мнозина и от всекиго цялото, не е невероятно пребиваващото постоянно Слово Божие да е цялото едновременно навсякъде. Поради което и в Божието въплъщение няма нищо неуместно.

Раздел 2

Дали е било необходимо Словото Божие да се въплъти заради изправлението на човешкия род⁹

На второ място се постъпва тъй. Изглежда, че не е било необходимо Словото Божие да се въплъти заради изправлението на човешкия род.

⁸ Ep. 137.

⁹ Cf. Sent., III d.4 q.3 a.1 ad 3; IV d.10 a.1 ad 3; C. Gent., IV 54–55: De ratione fidei, 5; In Ps., 45; Compend. theol., 200–201.

1. Наистина, доколкото Словото Божие е съвършен Бог, както беше установено в първата част на това съчинение, никаква сила не му е била придадена чрез приемането на плътта. Та ако въплътеното Божие Слово е изправило природата, то би могло да я изправи и без да приема плът.

2. Освен това за изправлението на грехопадналата човешка природа изглежда не е необходимо нищо друго, освен човек да плати за прегрешението си. Защото Бог не бива да изисква от човека повече от възможното за него: а и тъй като той е по-скоро готов да помилва, нежели да накаже, то както вменява на човека греховното действие, така за избягването на греха му предоставя противоположното действие. Следователно за изправлението на човешката природа не е било необходимо въплъщаването на Словото Божие.

3. Освен това спасението на човека е свързано най-вече с богопочитанието: поради което у Малахия, 1:6, е речено: „Ако Аз съм Господ, то де е благоговението пред Мене? Ако Аз съм баща, то де е почитанието към Мене?“ Ала хората почитат Бога най-вече като го смятат за извисен над всичко и непостижим за човешките сетива: поради което в Псалома, 112:4, е речено: „Висок над всички народи е Господ; Неговата слава е над небесата“; а сетне е добавено: „Кой е като Господа, Бога наш?“, което е свързано с почитанието. Следователно, както изглежда, не подобава заради спасението на човеците Бог да се уподобява нам, приемайки плът.

Противно на това е обаче, дето освобождаващото човешкия род от погибел е необходимо за спасението на човеците. А тъкмо такава е тайнството на божественото въплъщение: съгласно реченото у Йоана, 3:16: „Бог толкоз обикна света, че отдаде Своя Единороден Син, та всякой, който вярва в Него, да не погине, а да има живот вечен.“ Следователно за спасението на човеците е било необходимо Бог да се въплъти.

Отговарям с думите, че дадено нещо е необходимо за определена цел в два смисла: първо, като това, без което нещо не може да бъде, както например храната е необходимо за съхраняването на човешкия живот; второ, като това, чрез което до целта се достига по по-добър и по-подобаваш начин, както например конят е необходимо на път. За изправлението на човешката природа не

е било необходимо в първия смисъл Бог да се въплъти: защото благодарение на всемогъществото си Бог е могъл да изправи човешката природа по много други начини. За изправлението на човешката природа обаче е било необходимо именно във втория смисъл Бог да се въплъти. Затова Августин отбелязва в тринадесетата глава на „За Троицата“¹⁰: „Нека покажем, че другите начини не са били недостъпни за Бога, на когото са еднакво подвластни всички неща: но че е нямало по-подходящ начин за изцвяване на нашата нищета.“

Това може да бъде видно с оглед напредването на човека в доброто. Първо, по отношение на вярата, която укрепва, когато вярваш, че сам Бог говори. Поради което Августин заявява в единадесетата книга на „За Божия град“¹¹: „За да може човек по-уверено да крачи към истината, самата Истина, Синът Божи, станал човек, е установил и положил основите на вярата.“ Второ, по отношение на надеждата, която се ободрява най-вече именно благодарение на това. Поради което Августин казва на споменатото място в „За Троицата“: „Нищо не е така необходимо за ободряване на надеждата ни, както това, дето Бог ни е показал колко много ни обича. А има ли по-очевидният знак за това от факта, че Синът Божи ни е удостоил да се присъедини към нашата природа.“ Трето, по отношение на боголюбието, което се разпадва най-вече именно благодарение на това. Затова пак Августин¹² твърди: „Каква по-голяма причина за пришествието Господне от тази, Бог да покаже обичта си към нас?“ И сетне добавя: „Ако не можем сами да обичаме, поне да отвърнем на любовта му.“ Четвърто, по отношение на правилното действие, за каквото ни е дал пример. Поради което Августин заявява в едва своя проповед за Рождеството Господне¹³: „Не сме длъжни да следваме човека, когото виждаме: длъжни сме обаче да следваме незримия Бог. Та Бог станал човек, за да покаже себе си на човека, та онзи да го види и да го последва.“ Пето, по отношение на пълното причастяване към божествеността, което е наистина блаженството за човека и целта на човешкия живот. Това ни е дадено чрез човековостта на Христа: поради което Ав-

¹⁰ De Trinitate, XIII 10.

¹¹ De civ. Dei, XI 2.

¹² De catechizandis rudibus, 4.

¹³ Serm. ad popul., CCCLXXI 2.

густин заявява в друга проповед¹⁴: „Бог е станал човек, та човекът да стане Бог.“

Това е било полезно и с оглед отстраняването на злото. Наистина, с това човек бива приучен, първо, да не предпочита пред себе си дявола, подбудителя към грях, и да не го почита. Ето защо Августин отбелязва на споменатото място в тринадесета книга на „За Троицата“: „Откакто човешката природа е съумяла да се съедини с Бога така, е да стане едно лице, онези горделиви зли духове не дръзват да поставят себе си по-горе от човека, понеже нямали плът.“ Второ, с това биваме поучени, колко достойна е човешката природа, която и не бива да замърсяваме чрез греховете си. Затова Августин казва в „За истинната религия“¹⁵: „Явявайки се предлюдете като истински човек, Бог ни е показал, какво изключително място заема сред тварите човешката природа.“ И папа Лъв¹⁶ възкликва в проповедта си за Рождество: „Узнай, християнино, достойнството си: и след като си станал съучастник в божествената природа, не изпадай отново с делата си в някогашната си лошавина.“ Трето, за да надмогне самомнението на човеците, „благодатта Божия ни е предоставена чрез човека Христос не заради предходни наши заслуги“, както е споменато от Августин на същото място в тринадесета книга на „За Троицата“. Четвърто, понеже „човешката горделивост, която е най-голямата пречка за възсъединяване с Бога, може да бъде надмогната и излекувана чрез тази велика Божия смиреност“, както отбелязва Августин пак на това място. Пето, за освобождаване на човека от робството. А това по думите на Августин в тринадесета книга на „За Троицата“¹⁷ „е трябвало да стане така, че дяволът да бъде надвит от праведността на човека Иисус Христос“: което пък станало, когато Христос изкупил греховете ни. Просто човек не е в състояние да изкупи целия човешки род; а Бог не е бил длъжен да го прави; поради което Иисус Христос е трябвало да бъде Бог и човек. Ето защо папа Лъв казва пак в същата проповед: „Немощта е приета от силата, низостта – от величието, смъртността – от вечността; та един и същият посредник между Бога и човеците, да умре в единия, но и да може да възкръсне в другия. Понеже, ако не

¹⁴ Serm. suppos., CXXVIII.

¹⁵ De vera relig., 16.

¹⁶ Sermones, XXI 3.

¹⁷ De Trinitate, XIII 13–14.

беше истински Бог, не би ни донесъл лека: а ако не беше истински човек, не би ни дал пример.“

Има и множество други последващи ползи, които обаче не могат да бъдат постигнати от човешкия ум.

И тъй, **на първото възражение** трябва да се отговори, че този аргумент се отнася до първия смисъл на необходимото, без което не може да се стигне до целта.

На второто трябва да се отговори, че дадено удовлетворение може да бъде наречено достатъчно в два смисъла. Първо, свършено: понеже е напълно достатъчно, тъй като стига за отплата на стореното прегрешение. В този смисъл не е възможно просто човекът да даде достатъчно удовлетворение: понеже чрез греха е била развалена цялата човешка природа; а и стореното от едного или от мнозина добро няма как да възстанови в равна степен поражението на цялата природа. Понеже в сторения срещу Бога грях има някаква безпределност поради безпределността на божественото величие: доколкото оскърблението е толкова по-тежко, колкото по-велик е онзи, спрямо когото е простъпката ни. Ето защо, за да бъде удовлетворението достойно, самото действие на изкупителя би трябвало да има безпределна валидност, сиреч да е действие на Бог и човек.

В друг смисъл можем да говорим за не напълно достатъчно удовлетворение: когато се съобразяваме с оногова, който се задоволява с него, макар то да не е изцяло достойно. В този смисъл удовлетворението просто от страна на човека е достатъчно. И тъй като всяко несвършено предпоставя нещо свършено, което го поддържа, то всяко удовлетворение от страна просто на човек има резултатността си от Христовото удовлетворение.

На третото пък следва да се отвърне, че като приема плътта, Бог не приумалява величието си: а следователно това не приумалява и основанието да го почитаме. Напротив, то нараства с нарастването на познанието ни за него. А с това, че е пожелал да се приближи до нас, приемайки плът, той ни кара още по-отблизо да го познаем.

Раздел 3

Дали ако човекът не беше съгрешил, Бог пак би се въплътил¹⁸

На трето място се постъпва тъй. Изглежда, че ако човекът не беше съгрешил, Бог пак би се въплътил.

1. Наистина, налична ли е причината, налично ще е и следствието. Ала по думите на Августин на споменатото място в „За Троицата“ „във въплъщението на Христа трябва да бъдат мислени и много други неща“, освен за освобождаването от греха, за което стана дума. Следователно, дори ако човекът не беше съгрешил, Бог би се въплътил.

2. Освен това всемогъществото на божествената сила се състои и в това, че тя довежда до край делата си и проявява себе си в един безкраен резултат. Само че никое обикновено творение не може да бъде наречено безкраен резултат: тъй като всяка твар е крайна по същността си. Единствено в делото на въплъщението изглежда да се проявява най-вече безкрайното следствие от божественото могъщество, доколкото в него се съединяват безкрайно далеч отстоящи едно от друго неща, като е сторено тъй, че човекът да е Бог. В това дело изглежда, освен това, да придобива завършеността си универсумът, тъй като последната твар, сиреч човекът, се свързва с първопринципа, сиреч с Бога. Следователно, дори ако човекът не беше съгрешил, Бог би се въплътил.

3. Освен това грехът не прави човешката природа по-способна да приеме благодатта. Само че след грехопадението човек става по-способен да приеме благодатта на единението, която е най-голямата благодат. Следователно, ако човекът не беше съгрешил, човешката природа би била по-способна да приеме тази благодат. И Бог не би лишил човешката природа от благото, което тя е била способна да приеме. Следователно, дори ако човекът не бе съгрешил, Бог би се въплътил.

4. Освен това Божието предопределение е вечно. Ала в Посланието до римляните, 1:4, за Христа е речено, че „се е открил за Син Божий чрез силата“. Следователно и преди грехопадението

¹⁸ Cf. Sent., III d.1 q.1 a.3; De verit., q.29 a.4 ad 5; In I Tim., I lect.4.

Синът Божи би трябвало непременно да се въплъти, за да се изпълни Божието предопределение.

5. Освен това тайнството на въплъщението е било откровено на първия човек: което се вижда от реченото: „Ето, това е кост от костите ми“ (Бит., 2:23), и което апостолът нарича „велика тайна за Христа и за църквата“, какъвто е изразът в Посланието до ефесяните, 5:32. Ала човекът не е можел да знае отнапред за падението си, поради същото основание, поради което и ангелът не го е можел, както твърди Августин в „Буквално тълкуване на книгата Битие“.¹⁹ Следователно, дори ако човекът не беше съгрешил, Бог пак би се въплътил.

Противно на това е обаче казаното от Августин в „За словото Господне“²⁰ по повод на написаното у Лука, 19:10: „Син Човеческий дойде да подири и да спаси погиналото“, а именно: „Ако човекът не би съгрешил, Синът човечески не би дошъл.“ А по повод на реченото в Първото послание до Тимотея, 1:15: „Христос Иисус дойде в света да спаси грешниците“, глосата отбелязва: „Няма друга причина за идването на Господ Христос, освен спасението на грешниците. Отстрани болестите, отстрани раните, и няма да има причина за лекуване.“

Отговарям с думите, че има различни мнения по този въпрос. Според едни²¹ Синът Божи би се въплътил, дори ако човекът не беше съгрешил. Други твърдят противното. Изглежда, че по-скоро трябва да се съгласим с тяхното тъкмо твърдение. Защото нещата, които се дължат единствено на Божията воля и стоят по-горе от дължимото на творението, можем да узнаем единствено доколкото ни ги съобщава Светото Писание, чрез което става известна за нас божествената воля. Та доколкото навсякъде в Писанието като основание за въплъщението е посочен грехът на първия човек, по-подобаващо е да казваме, че делото на въплъщението е постановено от Бога като лек срещу греха, така че ако не бе имало прегрешение, не би имало и въплъщение. Макар че Божието

¹⁹ De Gen. ad litt., XI 18.

²⁰ Serm. ad popul., CLXXIV 2.

²¹ Cf. Albertus Magnus, Sent., III d.20 a.4; Alexander Halensis, S. th., III q.2 m.13.

могъщество не се ограничава дотук: тъй като той би могъл да се въплъти, дори ако нямаше грях.

И тъй, *на първото възражение* трябва да се отговори, че всички други посочени причини са свързани с лекуването на греха. Понеже, ако човекът не беше съгрешил, той би бил проникнат от светлината на божествената мъдрост и би бил съвършен благодарение дарената му от Бога правилност на отсъждането, та да познае всичко необходимо. Но тъй като той, отвърщайки се от Бога, рухнал към телесното, редно било Бог, приемайки плът, да му предостави лек за спасение и чрез телесни неща. Затова Августин отбелязва в коментара си към думите у Иоана, 1:14: „Словото стана плът“, следното: „Плътта те е ослепила, плътта ще те излекува: понеже Христос е дошъл, та да изтръгне от плътта плътските пороци.“

На второто следва да се отговори, че безкрайната божествена сила проявява себе си в самото създаване на нещата от нищо. А за съвършенството на универсума е достатъчно творението да бъде естествено насочено към Бога като към цел. А това, дето творението се съединява с Бога в лице надхвърля границите на природното съвършенство.

На третото трябва да се отвърне, че в човешката природа могат да бъдат забелязани две способности за приемане. Едната е съобразно реда на естествената способност. Тя винаги бива изпълвана от Бога, който дава на всяка вещь съобразно естествената ѝ способност да приема. Другата е съобразно реда на божественото могъщество, на което се подчинява неизбежно всяка твар. Такава е именно въпросната способност. Само че Бог не изпълва всяка такава способност за приемане: в противен случай той би бил в състояние да върши в творението единствено онова, което върши; а това не е вярно, както беше установено в първата част на това съчинение.

Няма пречка обаче човешката природа да е създадена за нещо по-велико след грехопадението: понеже Бог позволява да се случва зло, та да извлече от него нещо по-добро. Ето защо в Посланието до римляните, 5:20, е речено: „Дето се умножи грехът, благодатта се яви в голямо изобилие.“

На четвъртото трябва да се отговори, че предопределението предполага знанието отнапред на бъдното. Затова, както Бог

предопределя спасението на даден човек благодарение молитвите на други, така той е предустановил делото на въплъщението като лек срещу човешкото прегрешение.

На петото пък следва да се отвърне, че няма пречка някому да бъде откровено следствието, без да му се откроява причината. Възможно е, значи, на първия човек да е било откровено тайнството на въплъщението, без той да е знаел отнапред за падението си: защото не всеки, който познава последицата, познава и причината за нея.

Раздел 4

Дали Бог се е въплътил първоначално за излекуване на действителните грехове, а не на първородния грях²²

На четвърто място се постъпва тъй. Изглежда, че Бог първоначално се е въплътил за излекуване на действителните грехове, а не на първородния грях.

1. Наистина, колкото е по-тежък грехът, толкова повече той противостои на човешкото спасение, заради което се е въплътил Бог. Ала действителният грях е по-тежък от първородния: понеже по-малко наказание заслужава първородният грях, както твърди Августин в „Против Юлиан“.²³ Следователно въплъщението на Христа е отредено преди всичко за заличаване на действителните грехове.

2. Освен това за първородния грях е предвидено не сетивно наказание, ами само лишаване от нещо, както е установено във втората част на настоящото произведение. Само че Христос е дошъл да изтърпи за изкупление на греховете сетивно наказание на кръста, а не наказание чрез лишаване от нещо: понеже не е претърпял ущърбност в боговидението или наслаждението от Бога. Следователно той е дошъл за заличаване по-скоро на действителния, нежели на първородния грях.

²² Cf. Sent., III d.1 q.1 a.2 ad 6; Resp. de artic. 36, a.23; de artic. 42, a.28.

²³ Contra Iulianum, V 11.

3. Освен това по думите на Хризостом в „За сърдечното съкрушение“²⁴ „такова е чувството на верния слуга, щото да смята за насочени тъкмо към него благоденията на господаря си, предназначени всъщност общо за всички: понеже говорейки сякаш само за себе си, Павел се обръща към галатяните с думите: „Той ме възлюби и предаде Себе Си за мене“ (2:20). Но собствените ни грехове са действителни: тъй като първородният грях е общ за всички. Следователно трябва да чувствуваме нещата така, че Христос е дошъл най-вече заради действителните ни грехове.

Противно на това е обаче реченото у Иоана, 1:29: „Ето Агнецът Божий, Който взима върху Си греха на света.“

Отговарям с думите, че Христос със сигурност е дошъл в този свят не само за да заличи греха, предаден от първородителите на наследниците им, ами за да заличи и всички прибавени сетне грехове: не в смисъл, че всички те ще бъдат заличени (поради недостатъците на людете, които не обвързват себе си с Христа, съгласно реченото у Иоана, 3:19: „Светлината дойде на света, но човеците обикнаха повече мрака, нежели светлината“), ами в смисъл, че той е сторил достатъчното те да бъдат заличени. Затова в Посланието до римляните, 5:16, е речено: „Дарът не е като осъждането; защото съденето за едно престъпление води към осъждане, а дарът – от много престъпления към оправдание.“

Ала Христос толкова повече е дошъл за заличаване на даден грях, колкото въпросният грях е по-голям. За „по-голям“ обаче говорим в два смисъла. От една страна – по сила: както по-голяма е по-плътната белота. В този смисъл по-голям е действителният, нежели първородният грях: понеже в него има повече самоволност, както беше посочено във втората част на това съчинение. От друга страна – по обхват: така по-голямо е бялото, разпространено върху по-голяма повърхност. В този смисъл първородният грях, от който е заразен целият човешки род, е по-голям от който и да е действителен грях, присъщ на отделната личност. Тъкмо поради това Христос е дошъл да заличи първородния грях: доколкото

²⁴ De compunctione cordis, 6.

„благо на народа е по-божествено от това на един човек“, както е казано в първа книга на „Етика“.²⁵

И тъй, *на първото възражение* трябва да се отговори, че този аргумент е валиден относно големината на греха по сила.

На второто трябва да се отговори, че като възмездие за първородния грях в бъдеще не е предвидено сетивно наказание: следствие от първородния грях са, напротив, наказанията, които понасяме сетивно в този живот, като например глад, жажда, смърт и други подобни. Та за да откупи първородния грях, Христос пожелал да претърпи сетивно страдание, та да опразни в себе си смъртта и другите подобни неща.

На третото пък следва да се отвърне, че, както пояснява на същото място Хризостом, апостолът изрекъл тези слова „не защото искал да приумали всеобхватния и разпрострян върху всички земи Христов жертвен дар: ами за да покаже, че той сам поел наказанието за всички. Защото какво значение дали този дар е предоставен и на други, ако предоставеното на теб самия е така цялостно и съвършено, че нищо друго не е дадено на никого другиги?“. Следователно от това, че един има правото да смята, дето благоденствията на Христа са предоставени именно нему, не следва, че те не бива да бъдат мислени и като предоставени на други. Ето защо това не изключва той да е дошъл най-напред, за да отмахне греха на цялата природа, нежели този на една личност. Само че този общ грях е така съвършено излекуван у отделния човек, че все едно е излекуван единствено у него. А и освен това, поради боголюбивото единение на людете, цялото, с което са удостоени всички, е редно да бъде приписано на всеки един отделен човек.

²⁵ Ethic., I 2, 1094b8; Thomas Aquinas, lect.2.